İSLÂM İLE MÜSLÜMANLIK ARASINDA İBADET SORUNU

*** ***

Feriduddin AYDIN
feriduddin@gmail.com

دار العِبَر للطباعة والنشر
Al-Ibar Publishing
İstanbul-2018

Her dinin kendine has ibadet şekilleri vardır ve her din, bağlıları için ön gördüğü ya da şart koştuğu ibadetlerle öbür dinlerden ayırt edilebilir. Bu itibarla ibadetler, ait oldukları dini simgeleyen ve onu diğer dinlerden fark edilebilir kılan çok önemli ölçütler ve özelliklerdir.

İslâm'da ibadet, -*gelmiş geçmiş ve mevcut*- bütün dinlerdeki ibadetlerden oldukça farklı kurallara, şartlara ve özelliklere sahiptir. İbadet, İslâm'da o kadar önemlidir ki; dinin hukuk sisteminde (yani Fıkıh'ta) üç ana bölümden birinin konusudur. Bunlar:

1) **İbadetler** *(Allah-Kul ilişkileri)*
2) **Muameleler** *(İnsanlararası ilişkiler)* ve
3) **Cezalardır**.

İslâm, ibadet konusunda bağlısını başına buyruk bırakmamış, *(Müslümanlığın aksine)* onu mükellef saymış ve farz olan ibadetini eda etmeyen müslim ve müslime için yaptırımlar öngörmüştür. Toplum üzerinde baskıya neden olmayan esneklikteki bu yaptırım şekilleri, esas itibariyle *(devletin vatandaşa varlığını hissettirmesi bakımından)* genel disiplini ve kültürel dengeyi korumaya yöneliktir. Önemle belirtmek gerekir ki bu yaptırımlar, İslâm nizamının uygulandığı coğrafyada yaşayan gayr-i müslim vatandaşlar için söz konusu değildir. Hangi dinden olurlarsa olsunlar, onların inanç ve ibadetleri, malları, mülkleri, meşru düşünce ve faaliyetleri *(Müslümanlığın hakim olduğu coğrafyalardakinin aksine)* kesinlikle teminat altındadır.

İbadet: genel anlamda müslim kişinin, Allah Teâlâ'yı, dindarın da tanrısını memnun etmek için; daha açık bir ifadeyle: Kâfirin, putuna; Müslümanın ise hem vicdanındaki Allah'a hem de çeşitli ilâhlara tapmasıdır.

İnsanlar, tarih boyunca farklı şeylere tapmış ve bunu aralarındaki ilişkilere de karıştırmışlardır. O kadar ki başkalarıyla dostluk ve düşmanlıklarını belirlemede inanç ve tapım biçimlerini ölçü saymışlardır. Bu yüzden savaşlar cereyan etmiş ve oluk gibi kanlar akıtılmıştır. Haçlı Savaşları gibi; **Nazi Almanyası**'ndaki Yahudî soykırımı gibi... Bu yaklaşım, bütün sertliğiyle günümüze kadar sürüp gelmiştir. Binlerce yıldır **Filistin**'de, onlarca yıldır **İrlanda**'da, **Afganistan**'da ve dünyanın birçok yerinde bütün dehşetiyle devam eden savaşların temel sebebi yine budur. Yani sorunlar temelde din ihtilâfından kaynaklanmaktadır. Ama bu sebep en arka planda gizli kaldığı için insanlar, sorunları daima en ön plandaki nedene dayandırırlar. Hatta en arkadaki temel sebebi de inkâr etmeye kalkışırlar! Din, inanç ve düşünce ihtilâfı ve tabiatıyla bunların görüntüye yansıyan uygulamadaki aykırılıkları, insanları birbirine karşı daima kışkırtmış ve kışkırtmaktadır. Günümüz dünyasının sözde birliğe, beraberliğe ve barışa yaptığı bütün çağrılara rağmen bu olumsuz tutumlar sürekliliğini korumaktadır. Tekrar etmek gerekirse, bugün insanlık dünyasının karşılaştığı sorunlara büyük ölçüde dinsel ihtilâflar kaynaklık etmektedir. Nitekim ABD'nin eski başkanı **George W. Bush**, 11 Eylül 2001 olaylarından hemen sonra Afganistan'a karşı ilân ettiği savaş için ***«Bu bir haçlı savaşıdır»*** cümlesini kullanmış, -*daha sonra her ne kadar düzeltme yapmış ise de*- bilincinin altındaki duygularını olayın etkisiyle bir anda böyle açığa vurarak dinler savaşının sürmekte olduğunu kanıtlamıştır.

Çeşitli siyasal ve ekonomik nedenlere dayandırılıyor olsa bile gerçekte bu kavgalar ***«Senin inancın ve tapım biçimlerin benimkine benzememektedir. Onun için sen benim taptığıma saygısızlık ediyorsun; dolayısıyla sen benim düşmanımsın»*** anlayışından doğmaktadır. İnsanların büyük bölümü, bilinçaltında bu yaklaşımı korumaktadır. Evet denebilir ki eskiden olduğu gibi, günümüzde de anlaşmazlıkların –*yüzde yüz olmasa bile*- büyük kısmı felsefî ve dinsel nedenlere dayanmaktadır. Bütün bu zincirleme gerçekler ise insanın dikkatini ister istemez **«inanç»** ve **«ibadet»** kavramları üzerinde yoğunlaştırmaktadır.

İnanç konusu, çok geniştir ve başlı başına önemli bir araştırma ve tartışma alanıdır. Ancak bu makalenin konusu, «inanç» yani **«iman»** değil, **«ibadet»**'tir. *(Bu iki kavram birbirinden tamamen farklı ve ayrı şeylerdir).* Şu var ki aralarında çok güçlü bir bağ bulunmaktadır. **İman** (kısaca): Allah'a, veya Tanrıya, ya da tanrısal kabul edilen bir gücün olağanüstü varlığına inanmak ve ona güvenmektir. *(bu üç şey de birbirinden farklıdır).* İbadet ise bu güce boyun eğmek anlamına gelen çeşitli davranış biçimleridir. İman pratik dışıdır ve genelde insanların vicdanında gizlidir. Bu sebepledir ki, ***«İman ve para kimdedir bilinmez»*** diye bir halk deyişi vardır. Onu açığa çıkaran ibadettir. Dolayısıyla insanlar birbirlerinin ibadet şekillerine bakarak neye inandıklarını anlamaya çalışırlar. Onun için aralarındaki uzlaşmazlıkların temel nedeni birinci derecede inanç farkı ise de onlar, bu farkı ancak birbirlerinin ibadet biçimlerini karşılaştırarak tespitlerini yaparlar. Mistik anlamdaki **«dinsel kamplar»** bu yüzden çok sık ve tehlikeli hesaplaşmalara girerler. Toplumlar, tarih boyunca günümüze kadar bu hesaplaşmaları kesintisiz olarak sürdürmüşlerdir. Bu ise beşeriyetin belki de en büyük sorunudur ve ayrı bir tartışma konusudur. Dolayısıyla önce bu kavramın ne ifade ettiğini ve nasıl tanımlanabileceğini bilmek gerekir.

İbadetin elbette ki öteden beri çeşitli tanımları yapılmıştır. Fakat hemen her dinden insanların bu konudaki anlayışlarını da hesaba katarak bu kavramı yeniden çok daha kapsamlı bir ifade ile tanımlamaya ihtiyaç vardır. Bu tespitten hareketle ibadetin en ideal tanımını, herhalde şu sözlerle yapmak doğru olacaktır.

İbadet: Allah'a veya Tanrıya, ya da tanrısallaştırılmış bir varlığa gösterilen imana dayalı eylemsel-rûhânî saygıdır.

Evet ibadetin genel ve kapsamlı tanımı bu olmalıdır. Ancak kişisel kanaatimizle yaptığımız bu tanımda **Allah**, **Tanrı** ve **tanrısallaştırılmış varlık** olarak üç şeye işaret etmeyi zorunlu gördük. Çünkü insanlar:

1. Ya *«kâinat üzerinde sınırsız ve sonsuz egemenliğe sahip olan; ezelî, ebedî, ölümsüz, eşsiz, ihtiyaçsız ve eksiksiz bir tek Allah»*'a iman ederler. İslâm'daki ibadet bu temele dayanır.

2. Ya bu tanımın gerisinde kalan ve olağanüstü olduğuna inanılan herhangi bir varlığa taparlar. Yahudilik ve Hıristiyanlık gibi çarpıtılmış ve yozlaşmış semavî dinlere bağlı topluluklarla, günümüzde ***"Müslüman"*** olduklarını ileri süren sünnî ortodoksların ve bazı heterodoks grupların tapımı bu temele dayanır.

3. Ya da bizzat elleriyle yaptıkları ve tasarlayıp düzenleyerek kutsallaştırdıkları herhangi bir şeye taparcasına bağlanır ve ona aşırı sevgi ve saygı gösterisinde bulunurlar. ***Budizm***, ***Şintoizm***, ***Manihaizm***, ***Mazdakizm***, ***Dürzülük***, ***Kadyanîlik***, ***Bahailik***, ***Nusayrilik***, ***İsmailîlik*** ve ***Alevîlik*** gibi dinlerde; keza bazı tarikatlarda ve özellikle Türkiye'de, 1939'da gizlice tasarlanarak kısa zamanda hayata geçirilip günümüzde **«Devlet törenleri»** adı altında uygulanan **«Milli Türk Dini»** gibi ilkel animist dinlerde de tapımın amacı budur.

Bütün bu tespitler, tapılan bu üç farklı unsurun; ayrıca **iman**, **tapım** ve **saygı** kavramlarının, ibadet denince ilk akla gelen şeyler olduğunu ortaya koymaktadır. Öyle ise İbadetin ne olup olmadığını çok iyi kavrayabilmek için bu üç şeyi *(yani **Allah**, **Tanrı** ve **Yapay kutsalı**)*; ayrıca **iman**, **tapım** ve **saygı** kavramlarını kategorisel ve karşılaştırmalı olarak incelemek lâzımdır. Aksi halde ibadetin, tapım ve kulluğun gerçekte ne anlam ifade ettiğini bilmek imkânsızlaşır.

Konunun boyutlarını belirleyen yukarıdaki altı kavram, üçer üçer olmak üzere esasen iki kategori oluşturmaktadır. Bunlardan: **Allah**, **Tanrı** ve **tanrısallaştırılmış şey**, birinci kategoriyi; **iman**, **tapım** ve **saygı** da onlarla ilgili olarak ikinci kategoriyi meydana getirmektedir. Temelde bunların tümünün dayandığı ana kavram, insan vicdanına kazınan inançtır ki buna ilim dilinde «**iman**» denir. **«İman»** kavramı ise İslâm'da **«Akaid»**, **«Tevhid»** ya da **«Kelâm»** biliminin ana konusudur. Dolayısıyla burada **«iman»** kavramını **«Akaid»** boyutlarında ele almak hem çok zordur, hem de usul yönünden doğru değildir. Çünkü burada özellikle üzerinde durulmak istenen mesele **iman** değil, **ibadettir**.

İbadet konusunu çok iyi anlayabilmek için insanların **nelere, niçin ve nasıl taptıklarını** incelemek ve mesele hakkında etraflıca bilgilenmek gerekir. Aksi halde zaman zaman ibadet anlamında herhangi bir şeye gösterilen saygı biçimlerini sıradan bir hürmet şeklinde algılayıp büyük hataya düşmek mümkündür.

Evet **saygı** nedir; **tapım** (yani ibadet) nedir? İbadet anlamına gelebilecek saygı biçimleri var mıdır? Sıradan bir saygı gösterisi ile ibadet anlamına gelen saygı gösterisi arasında ne gibi farklar vardır? Bu sorular çok önemlidir. Çünkü bunların bilimsel yanıtları hakkında yeterli bilgilere sahip bulunamayan kişi **«İslâm'a göre»** Allah'a ortak koşmak gibi ağır bir vicdan suçu işleyerek mümin olduğunu kanıtlayamayacak bir duruma düşebilir!!!

Dikkat edilirse benzeşen bu üç ayrı şeyin burada ön plâna çıktığını görüyoruz:

1. **Tapım (yani ibadet),**
2. **İbadet anlamına gelen aşırı saygı gösterisi,**
3. **İbadet anlamına gelmeyen sıradan saygı gösterisi.**

Bu üç şeyi birbirinden ayırt etmek, *(Müslüman kişi için belki değil)* fakat Müslim insan için gerçekten yaşamsal bir önem taşımaktadır. Çünkü İslâm yalnızca Allah'a ibadet etmeye çağıran fakat, *-bir insanın Allah'a inanıyor ve O'na tapıyor olsa bile aynı zamanda eğer ayrıca başka bir şeye aşırı saygı ve bağlılık gösterisinde bulunuyorsa-* onun dinden çıktığını hükme bağlayan ve öldükten sonra da ebedîyen cehennem işkencesine uğrayacağını ilân eden bir inanç sistemidir.

İslâm'ın hemen her konuda gösterdiği hoşgörü bu meselede asla yoktur. İslâm şirk konusunda kesin ve şedit hükmünü koymuştur. Çünkü İslâm'ın temeli tevhide dayanmaktadır. **Tevhid** ise kısaca: ***kişinin kesin ve samimi bir inançla Allah'ın bir, eşsiz, benzersiz, başlangıçsız, sonsuz, ölümsüz, eksiksiz, ihtiyaçsız ve kâinatın tek ve en büyük otoritesi olduğuna inanmasıdır.*** Bu inanç sistemini belirlemiş olan tek kaynak Kur'an-ı kerim'dir. Onu insanlığa taşıyan da **Hz. Muhammed**'ir. Dolayısıyla **Tevhid**, Kur'an'a ve **Hz. Muhammed**'e inanmakla ancak kişinin vicdanında İslâmî bir imana dönüşebilir. Yoksa kişi, *(yakışan sıfatlarıyla birlikte de olsa)* yalnızca Allah'a inanmakla mümin niteliğini kazanamaz; böyle bir imansızlık içinde de onun nasıl ibadet edeceği belirlenemez. İlginçtir ki Türkiye toplumunda imanın bu çok önemli kriterleri hakkında geniş kitlelerin *(özellikle de sosyetenin, Alevîlerin, tarikatçıların ve lâikçi egemen azınlığın)* yeterli bilgisi yoktur. Onun için müslimler, müslümanlar laikçiler ve tarikatçılar arasında büyük bir diyalog sıkıntısı yaşanmaktadır.

Bu önemli meseleye, şu veya bu nedenle, şimdiye kadar hiç dokunmamış, ya da dokunmak istememiş olan Türk sosyologları çok büyük bir görev ihmali içinde bulunmuşlardır. Çünkü bu konu, sırf **«dinsel»** açıdan değil, aynı zamanda toplumsal barışın tesisi için de büyük önem taşımaktadır. Ne yazık ki bu ihmal ya da bilgi yetersizliği, Türkiye'de yetkin ve başarılı ilâhiyatçı sosyologların henüz yetişmediğini göstermektedir. Toplumun belli kesimleri arasında uçurum yaratmış olan farklı anlayışların ve çatışan inançların özellikle **iman-ibadet** ilişkisi bakımından şimdiye kadar hemen hiç ele alınmamış olması, büyük bir talihsizliktir. Özellikle **İslâm** ile **Müslümanlık** kavramlarını *-birer*

kurumsal çerçeve olarak, akademik forumlarda ve bilim diliyle şimdiye kadar- hiç karşılaştırma cesareti gösterilmediği için, Türkiye'de bir din ve düşünce anarşisi başgöstermiş ve tuplumun geleceğini tendit eder hale gelmiştir.

İman-ibadet ilişkisinde İslâm'ın çok önemli bir ölçütü vardır. Çünkü İslâm vahye dayalı mükemmel disiplinlere sahip bir yaşam ve yönetim biçimidir. Hemen her konuda olduğu gibi ibadet konusunda da hiçbir dine benzemez. Dolayısıyla Müslim olduğunu ileri süren kişinin, inancında gerçekten samimi olup olmadığını test etmek için İslâm'ın bizzat kendisi; namaz, Oruç, hacc, zekât ve kurban gibi önemli ibadet pratiklerini belli periyotlara bağlamış ve mensubu için bu ibadetleri otomatik mükellefiyet haline getirmiştir. Kişi eğer bunları şartlarına uygun olarak yalnız başına kaldığı zamanlarda bile içtenlikle yapıyorsa *(İslâm'a göre)* o, bir müslim, aynı zamanda bir **mümindir**; yapmıyorsa, *(kâfir, müşrik, münafık, mülhid ya da zındık olduğunu gösteren bir davranış biçimi sergilemedikçe)* **«fâsık»** bir müslimdir. *(yani suçlu ve günahkâr bir müslimdir).* Ancak bu suretle şaibeli bir iman taşıdığını bizzat kendisi ortaya koymuş olur. Dolayısıyla müminler arasında her zaman hipokrit olduğu kuşkusunu da çekebilir! Çünkü böyle bir görüntü içinde bulunan kişi, yani müslim olduğunu ileri sürmekle ya da böyle bir kimlik içinde tanınmakla birlikte ibadet etmeyen kimse, *(her ne kadar teorik olarak İslâm'ın dışında kalmamakta; İslâm'ın dışında kalan kâfir, müşrik, münafık, mülhid ve zındık olarak bilinen beş gruptan birine girmemekte ise de)* bizzat kendisi mümin olduğunu kanıtlayamaz. Bu ise onun mümin bir toplumun organik bir parçası olmadığını açıkça ortaya koyar. Bu nedenle de müminler onu muhatap kabul etmez, çünkü vicdanen edemezler; onunla içtenlikle herhangi bir ilişki kuramazlar. Örneğin kestiğini yemekten, onunla evlenmekten, onunla herhangi bir ortaklık kurmaktan, ona sırlarını açıklamaktan, dertlerini anlatmaktan, ona kredi vermekten çekinirler. Nitekim sosyal yaşamda bunun örnekleri çoktur. Görüldüğü üzere, İslâm'daki oto kontrol sisteminin ne kadar sağlam olduğu hakkında ibadetlerin oynadığı rol önemlidir. Evet müminler kimseyi ibadet etmeye zorlamazlar. Çünkü İslâm buna açık kapı bırakmamıştır. Zaman zaman ***«Oruç tutmadığı için saldırıya uğradı»***, gibi art niyetle hazırlanıp medyada servis edilen **paket haberlerin** iç yüzü topluma yansıtılmamaktadır. Bu çabalardan amaç, müminlerin fanatik, zorba ve yobaz olduğunu yaymaktır. Bu tür haberler, -*Yahudilerce finanse edilen büyük tiraj ve rating'e sahip*- laikçi medya tarafından tertip edilmekte, hatta bu haberlerde kullanılan figüranlar da yine bu medya tarafından kiralanmaktadır!

Kişi eğer ibadet etmiyorsa İslâm zaten ona yakışan damgasını vurur. Böyle bir kimse, alnındaki **«fasıklık»** damgasını silip silmemekte özgürdür. Ancak o da İslâm'ı spekülatif bir araç ve bir etiket olarak kullanamaz. Çünkü onun hem ibadetsiz yaşayıp hem de müslim olduğunu ileri sürerek İslâm'ı lekelemeye ve müslimlere saygısızlık yapmaya hakkı yoktur. Eğer gerçekten İslâm'ı bir bütün olarak kabul ediyor ve inanıyorsa, onun kanonik disiplinlerine ayak uydurmaya çalışarak kendini kanıtlar. İnanmıyorsa istediği dine girer ya da girmez. Ancak müslim kişinin, ibadetsiz de İslâm şemsiyesi altında kalabileceği yolunda kötü bir propaganda aracı olarak faaliyet gösteremez. Dolayısıyla müminlerin, (*İslâmı ve müslimleri içeriden vurmak için*) bu tür davranışları sergileyen ibadetsizlerle *(fasık müslümanlarla)* arkadaşlık, dostluk ve akrabalık kurması çok zordur. Özellikle azınlık durumunda kalan müminler, toplumun çoğunluğunu oluşturan politeist Müslümanlar arasında *(sırf şirk koşmadan ibadet ettikleri için)* ağır baskılara maruz kalır ve ezilirler. Ülkemizde mü'minler sayıca çok az, aynı zamanda dağınık ve korumasız oldukları için, gerek çalıştıkları iş yerlerinde gerekse oturdukları muhitlerde *(özelikle Müslümanların tanrılarına saygı göstermedikleri için)* maruz kaldıkları manevi işkenceden toplum haberdar olamamaktadır. Dolayısıyla günümüz Türkiye'sinde, herkesin, inancında ve ibadetinde serbest olduğu sıkça vurgulanıyor olsa da bu asla gerçeği yansıtmamaktadır.

Mü'minlerin, müslümanlar tarafından gerek heykeller karşısında, gerekse ölüler için düzenlenen saygı duruşlarına sık sık zorlanmaları, henüz çözümlenmemiş büyük sorunlardan biridir. Bu törenler

İslâm yasalarına göre ibadet sayıldıkları için mü'minler bu tapımlara haklı olarak katılamazlar. Nitekim onları bu ibadetlere zorlamak, İslâm'a olduğu kadar laikliğe de aykırıdır. Bu soruna mutlak surette bir çözüm bulunmalıdır. Müslümanlar, Yahudiler, Hıristiyanlar ve ateistler, başka bir dinin tanrılarına tapmaya nasıl ki zorlanmıyorlarsa, Mü'minlerin de başka bir dinin tanrılarına ibadet etmeye zorlanmaması adaletin gereğidir.

